

KOMUNISTISKĀ ĒTIKA KĀ NOMENKLATŪRAS UZVEDĪBAS KONTROLES INSTRUMENTS LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS POLITIKĀ (1944–1982)*

Daina Bleiere

Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta vadošā pētniece.
Pētnieciskās intereses: Latvijas 20. gadsimta vēsture, padomju režīma ietekme uz Latvijas sabiedrību.

Raksts veltīts Latvijas historiogrāfijā līdz šim maz pētītam jautājumam – partijas kontroles un sodu sistēmai un tās pielietošanai nomenklatūras uzvedības regulēšanā. Balstoties uz Latvijas Komunistiskās partijas institūciju arhīviem, rakstā analizēti partijas ētikas pamatprincipi, sodi un kontrolējošās institūcijas, kā arī sodīšanas politikas attīstība saistībā ar tādiem partijas ētikas normu pārkāpumiem kā šķiriskās modrības zaudēšana, dienesta stāvokļa izmantošana un sadzīves morāles pārkāpumi.

Atslēgas vārdi: partijas ētika, nomenklatūra, partijas kontrole, šķiriskuma princips, dienesta stāvokļa izmantošana, sadzīves morāle.

PROBLĒMAS IZPĒTES PAKĀPE UN AVOTI

Raksta mērķis ir parādīt, kā darbojās un evolucionēja kompartijas sodu un institūciju sistēma, apkarojot nomenklatūras darbinieku veiktos t.s. partijas ētikas normu pārkāpumus Latvijā 1944.–1982. gadā. Hronoloģiski raksts aptver laika posmu no padomju režīma atjaunošanas Latvijā 1944./45. gadā līdz 1982. gadam. 1983. gadā uzsāktās skaļās korupcijas lietas (piemēram, t.s. Uzbekijas kokvilnas lieta) ieguva plašu rezonansi, un jautājums par nomen-

* Raksts izstrādāts projekta “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām” ietvaros.

klatūras privilēģijām un ļaunprātībām *perestroikas* laikā kļuva par vienu no sabiedrības opozīciju padomju sistēmai mobilizējošiem faktoriem. Līdz ar to mainījās principi, pēc kuriem notika kadru atlase un vērtēšana. Rakstā izskatītajā laika posmā partijas institūcijas neizjuta sabiedriskās domas tiešu spiedienu, tās orientējās pēc vadlīnijām, kuras noteica partijas augstākā vadība Maskavā, tādēļ izmaiņas disciplinārlietu politikā (ja tādas bija) labāk parāda kompartijas un padomju kadru politikas evolūciju.

Par izpētes objektu ir izvēlētas amatpersonas, kas ietilpa Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās komitejas (CK), rajonu (līdz 1950. gadam – apriņķu) un pilsētu komiteju nomenklatūrās. Iespēju robežās rakstā lielāka uzmanība pievērsta LKP CK nomenklatūrai, jo attieksme pret augstākā līmeņa partijas amatpersonām būtībā ir kopējās sodu politikas indikators.

Lai gan nomenklatūra un tās funkcionēšana Padomju Savienībā tiek visai intensīvi pētīta, jautājumam, kā/un vai tika mēģināts panākt tās atbilstību noteiktiem ētiskiem standartiem, nav pievērsta pietiekama uzmanība. Termina “nomenklatūra” popularizācijā liela loma bija Mihaila Vošļenska tāda paša nosaukuma grāmatai,¹ taču pilnīgi pamatoti ir norādīts, ka “autors nesniedz vairāk faktiskās informācijas par personāla atlasīšanu un izbrāķēšanu”.² Morāles problēmām un to saistībai ar partijas disciplināro politiku ir veltītas Edvarda Kona (*Edward D. Kohn*) un Šilas Ficpatrikas (*Sheila Fitzpatrick*) publikācijas.³ Tajās netiek īpaši izdalīti partijas un pārvaldes institūciju funkcionāri kā pētījuma mērķa grupa. Tomēr jāņem vērā, ka pastāvēja būtiskas atšķirības ierindas partijas biedru un nomenklatūras uzvedībā un arī partijas ētikas principu pielietošanā viņu sodīšanā. Piemēram, atskaite par 1971.–1973. gadu liecina, ka 70. gadu pirmajā pusē visiem komunistiem kopumā tipiskākais sodīšanas iemesls bija sadzīves morāles un uzvedības pārkāpumi, bet nomenklatūrai – nolaidība vai neveiksmes darba pienākumu veikšanā, nevis ētiskas dabas pārkāpumi.⁴ Šajā laika posmā bija sodīti 34 atbildīgie darbinieki, kas ietilpa LKP CK nomenklatūrā, no tiem 16 par nepietiekamu pakļauto institūciju kontroli un četri par trūkumiem darbā ar kadriem. Partijas rajonu un pilsētu komitejas atbildīgajiem darbiniekiem, kas ietilpa šo komiteju nomenklatūrā, bija uzlikti 848 sodi, no tiem 483 par nepietiekamu kontroli pār padotajiem.⁵ Faktiski partijas sodi bija sava veida piedeva daudziem

amatiem, jo vadītājiem bija jāatbild par institūcijas darbu arī tad, ja sodu bija izraisījuši apstākļi, kas bija ārpus viņu kontroles.

Saistību starp nomenklatūras ētiku un sodu sistēmu ir pētījuši daži krievu vēsturnieki, diemžēl pārsvarā pievērsoties laika posmam pirms Otrā pasaules kara.⁶ Pēckara laikam veltīti vairāki referāti, kas publicēti Maskavā 2015. gadā izdotajā rakstu krājumā.⁷ Tajos tiek izvirzīti vairāki būtiski jautājumi – par partijas kontroles institūciju attīstību, kadru mobilitāti, korporatīvās disciplīnas pasākumiem. Latvijas kompartijas politika komunistu un it sevišķi nomenklatūras ētikas normu uzturēšanā līdz šim nav pētīta, lai gan šie jautājumi ir atspoguļoti dokumentu krājumos⁸ un tiem ir piešķārušies autori citos pētnieciskajos kontekstos.⁹

Nemot vērā raksta ierobežoto apjomu un to, ka sodu politikas īstenošanu rajonu un pilsētu līmenī kontrolēja LKP¹⁰ CK, raksts pārsvarā balstās uz tās arhīva fondu materiāliem. Tie ir LKP CK PA-101. fonds, LKP CK nomenklatūras personāllietu fonds (PA-15500) un LKP CK Partijas kolēģijas/komisijas/kontroles komisijas (tālāk – Partijas komisija vai PK) fonds (PA-2160). Pirmie divi ļauj iegūt informāciju par partijas disciplinēšanas politiku attiecīgajā laika periodā – kongresu, plēnumu un CK biroja lēmumus, kā arī par komunistu sodīšanas praksi, izskatot konkrētas personāllietas CK birojā vai sekretariātā. CK birojam bija jāizskata visi zemākstāvošo komiteju lēmumi par izslēgšanu no partijas biedru vai kandidātu vidus, atjaunošanu partijā un partijas stāža pārtraukumiem, sodīto apelācijas par citu institūciju uzliktajiem partijas sodiem, kā arī CK biroja agrāk uzlikto sodu atcelšana. Birojs arī pieņēma lēmumus par LKP CK nomenklatūras darbinieku sodīšanu, kā arī izskatīja Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP¹¹) CK Partijas kontroles komitejas (PKK) darbinieku ziņojumus, kas bija tapuši, izskatot tajā iesniegtās sūdzības no Latvijas vai arī plānveidīgi izskatot konkrētu pārkāpumu izplatību. Partijas komisijas fondā līdz 70. gadiem ir atrodamas tikai izskatītās personāllietas un VK(b)P/PSKP CK Partijas kontroles komisijas lēmumi gadījumos, kad sodītās personas bija iesniegušas lūgumus par apelāciju. Pilnīgāka dokumentācija (sarakste ar PSKP CK PKK, statistika par LKP CK un rajonu un pilsētu partijas komiteju praksi komunistu disciplinārlietās u.c. materiāli) ir pieejama tikai par 70. un 80. gadiem. Būtisks trūkums ir tas, ka trūkst PK sēžu protokolu, lai

gan sēžu stenogrammas ir pievienotas atsevišķām personāllietām. Dažkārt disciplinārlietu būtību palīdz noskaidrot partijas pirmorganizāciju vai komiteju sanāksmju protokoli. Atsevišķos gadījumos informācija tika meklēta arī Rīgas pilsētas partijas komitejas (PA-102. fonds) un rajonu komiteju fondos. Noderīgs avots ir arī bijušo nomenklatūras darbinieku atmiņas un publikācijas presē.

PARTIJAS ĒTIKAS PAMATPRINCIPI UN PARTIJAS SODI

Padomju Savienības Komunistiskās partijas biedru un it sevišķi tās augstākā slāņa – partijas nomenklatūras ētikas normu definēšana sākās jau 20. gados, kad tika izdoti vairāki lēmumi un publikācijas, kas izskaidroja partijas biedriem vēlamās uzvedības normas.¹² Šajā laikā tika formulēti minimālie standarti, kas bija kopēji visiem partijas biedriem, bet it īpaši nomenklatūrai. Pamatprincips, kas bija definēts t.s. partijas ētikas diskusijas laikā 20. gados, noteica, ka nav universālas (vispārcilvēciskas) ētikas, tā ir šķiriska, tādēļ “pareizi, ētiski, labi ir tas, kas palīdz īstenot mūsu mērķi, kas palīdz sagraut mūsu šķiras ienaidniekus, iemācīties saimniekot uz sociālistiskiem pamatiem; nepareizs, neētisks, nepieļaujams tas, kas tam kaitē. No šāda skatpunkta jāaplūko ikviena partijas biedra rīcība, ja mēs gribam atbildēt uz jautājumu, vai tā ir ētiska vai nē.”¹³ Respektīvi, dienesta stāvokļa izmantošana, dzeršana vai nekārtīga dzimumdzīve ir neētiska rīcība nevis pati par sevi, bet gan tādēļ, ka tā traucē lielā mērķa – komunistiskās sabiedrības sasniegšanu, un funkcionāra rīcība bija jāvērtē no tā viedokļa, cik stipri tā kaitēja partijas politikai.

Šķiriskuma princips noteica, ka komunistam jāpiesargās nonākt šķiriski svešu elementu ietekmē. Tas ietvēra ģimeniskas attiecības vai draudzēšanos ar cilvēkiem, kas tika uzskatīti par naidīgiem padomju varai, tāpat arī atrašanos nekomunistiskajās partijās un organizācijās, kā arī pieslēšanos “nepareizajiem” grupējumiem, piemēram, trockistiem pašā partijā, utt. Līdz 1939. gadam cilvēki, kas vēlējās iestāties partijā, tika sadalīti vairākās grupās. Visvieglākie iestāšanās noteikumi bija proletāriskas izcelsmes kandidātiem, vissarežģītākie – tiem, kas nāca no “ekspluatatoru” šķirām. Pēc šā

noteikuma atcelšanas šķiriskā izcelsme joprojām bija svarīga, gan iestājoties partijā, gan arī ikvienā nomenklatūras karjeras posmā. Ikvienam potenciālajam kompartijas biedram bija jāizpilda kadru anketa, kurā bija jānorāda visi tuvākie radnieki (vecāki, brāļi, māšas, sieva/vīrs, bērni), bet autobiogrāfijā bija jāapraksta savs dzīves gājums, norādot savu sociālo izcelšanos, vecāku nodarbošanos un sociālo stāvokli, tuvāko radnieku nodarbošanos un dzīvesvietu, kā arī kompromitējošus faktus par viņiem vai arī pat tālākiem radniekiem (tēvočiem, tantēm, brālēniem un māšicām). Piemēram, Latvijā biežāk sastopamie kompromitējošie fakti pēckara gados bija vecāku vai radnieku darbība neatkarīgās Latvijas vai vācu okupācijas laikā (piederība pie politiskajām partijām, dienēšana vācu armijā u.c.) vai arī atrašanās emigrācijā.

Komunistu uzvedības kontrolei tika izveidoti noteikti institucionāli mehānismi un sodu sistēma. Disciplinēšanas sistēma bija vertikāli no apakšas uz augšu būvēta, respektīvi, uzvedības pārkāpumus vispirms izskatīja tā partijas pirmorganizācija, kurai piederēja attiecīgais partijas biedrs. Pirmorganizācijas lēmumu par soda nepieciešamību un lielumu apstiprināja augstākstāvošā partijas komiteja (rajona un/vai pilsētas), kas varēja atcelt pirmorganizācijas ieteikto sodu vai arī to pastiprināt. Gadījumos, kad sods bija izslēgšana no partijas, galīgo lēmumu pieņēma LKP CK birojs vai sekretariāts sadarbībā ar LKP CK Partijas kolēģiju/komisiju/kontroles komiteju. Birojs vai sekretariāts izskatīja arī komunistu apelācijas par rajona vai pilsētas komiteju noteiktajiem sodiem. Tā 1980. gadā CK birojs izskatīja 19 apelācijas par izslēgšanu no partijas. Deviņos gadījumos izslēgšanu atcēla un nomainīja uz stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē.¹⁴ Gadījumos, kad sodāmā persona piederēja PSKP CK nomenklatūrai, galīgo lēmumu varēja pieņemt tikai PSKP CK PKK. Tā arī izskatīja apelācijas par zemāka līmeņa partijas orgānu noteiktajiem sodiem – izslēgšanu vai stingro rājienu. Tāda pati kārtība pastāvēja uzlikto sodu anulēšanā.

Partijas statūtos, kas bija pieņemti 1934. gadā un papildināti 1939. gadā, partijas sodi individuāliem partijas biedriem nebija konkretizēti, ja neskaita izslēgšanu no partijas. Tie paredzēja "vienu vai otru nosodījuma veidu (aizrādījumu, rājienu u.tml.), publisku nosodījumu, pagaidu atstādināšanu no atbildīga partijas un padomju darba, izslēgšanu no partijas, izslēgšanu no partijas ar pazi-

ņošanu par pārkāpumu administratīvām un tiesu iestādēm”.¹⁵ Vēl nekonkrētāk šis jautājums bija formulēts 1952. gadā pieņemtajos statūtos, lai gan tajos bija ierakstīts iepriekš neminēts soda veids – partijas biedru pārceļšana kandidātos uz laiku līdz vienam gadam.¹⁶ Faktiski bija izveidojusies noteikta sodu sistēma un to hierarhija: izteikt piezīmi (*ukazat'*), brīdināt (*preduprezhdat'*), aizrādīt (*postavit' na vid*), izteikt rājienu, izteikt rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē, izteikt rājienu ar brīdinājumu un ierakstu kartītē, izteikt stingro rājienu, izteikt stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē, izteikt stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē un brīdinājumu (par to, ka pārkāpuma atkārtotāšanās izraisīs izslēgšanu), izslēgt. 1962. gadā pieņemtajos statūtos pirmo reizi sodi bija rakstiski uzskaitīti pēc stingrības pakāpes: brīdinājums, rājiens bez ieraksta partijas uzskaites kartītē, rājiens ar ierakstu, stingrais rājiens bez ieraksta, stingrais rājiens ar ierakstu, izslēgšana no partijas.¹⁷ Tika saglabāta arī pārceļšana kandidāta statusā uz laiku, šo normu atcēla 1966. gadā.

Bargākais jeb “augstākais partijas soda mērs” – izslēgšana no partijas – nomenklatūras darbiniekam automātiski gandrīz vienmēr nozīmēja arī atceļšanu no ieņemamā amata un karjeras beigas, parasti arī visu agrāko sasniegumu, apbalvojumu un privilēģiju anulēšanu. No partijas automātiski izslēdza arī tos, pret kuriem bija uzsākta kriminālvajāšana, jo komunistu principā nevarēja atrasties ieslodzījumā. Retajos gadījumos, kad tiesa apsūdzēto attaisnoja vai arī viņš saņēma nosacītu sodu, viņu atjaunoja partijā, taču dokumentos tika norādīts pārtraukums partijas stāžā, kuru savukārt varēja noņemt pēc kāda laika par labu uzvedību. Tomēr dokumentos fiksēti gadījumi, kad amatpersonām bija izdevies izkļūt cauri visiem filtriem un notiesāšanas gadījumā par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu saglabāt partijas biedra statusu un nepārtrauktu partijas stāžu.¹⁸

Tiesības izslēgt no partijas cilvēkus, kas bija jebkura līmeņa partijas komiteju (rajona, republikas CK un tās biroja, PSKP CK) locekļi vai kandidāti, pēc statūtiem bija tikai tam partijas orgānam, kura loceklis bija attiecīgais komunistu, nevis viņa partijas pirmorganizācijai. Tā republikas CK locekļus un kandidātus, kā arī Revīzijas komisijas locekļus varēja izslēgt šo organizāciju plēnums. Faktiski plēnumi apstiprināja iepriekš pieņemtos CK biroja vai

sekretariāta lēmumus. Attiecīgi rajona vai pilsētas komitejas locekļus izslēdza šo komiteju biroji un pēc tam apstiprināja plēnumi. Bez izslēgšanas bija arī vieglāki sodi, piemēram, pārcelšana no balsstiesīga komitejas locekļa par kandidātu (t.i., bez balsstiesībām). Izslēgtajiem bija tiesības iesniegt apelāciju attiecīga vai augstāka līmeņa partijas komisijai, LKP CK biroja lēmumus varēja apstrīdēt PSKP CK PKK, bet tā gandrīz vienmēr piekrita LKP CK biroja lēmumiem par izslēgšanu. Apelācijas augstākstāvošajiem orgāniem varēja iesniegt par jebkuru partijas sodu, tomēr parasti apelācijas bija par izslēgšanu un par stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē. Jāatzīmē, ka stingrais rājiens ar ierakstu bija ļoti nopietns sods, kuru parasti piesprieda vai nu par atkārtotiem, vai arī par smagiem pārkāpumiem. Bieži (bet ne vienmēr) tas tika papildināts ar atcelšanu no amata. Taču šajā gadījumā funkcionārs netika izdzīts no nomenklatūras un, lai gan parasti tika iecelts zemāka ranga amatā, saglabājās cerība pēc kāda laika zaudēto stāvokli atgūt.

Visai tipisku partijas darbinieka karjeras likloču ainu parāda Eduarda Beišāna gadījums. Vitebskā dzimušais E. Beišāns 1942.–1945. gadā bija dienējis 130. latviešu strēlnieku divīzijā. Pēc demobilizācijas virsnieka pakāpē viņš strādāja par instruktoru LK(b)P CK, 1948. gadā kļuva par Ogres apriņķa pirmo sekretāru, 1950. gadā apbalvots ar Darba Sarkanā Karoga ordeni, bet 1951. gadā ievēlēts par LPSR Augstākās padomes (AP) deputātu. 1952. gada maija beigās VK(b)P CK viņu apstiprināja par Daugavpils apgabala komitejas Administratīvās nodaļas vadītāju. Taču mēnesi vēlāk – 21. jūnijā Beišānu Rīgā aizturēja milicija kopā ar Ogres rajona Staļina kolhoza priekšsēdētāju Vaļikovu. Abi esot bijuši piedzērušies, bet Beišāns atteicies uzrādīt dokumentus, atsaucoties uz AP deputāta statusa neaizskaramību. LK(b)P CK birojs 19. augustā atcēla viņu no amata un izteica stingro rājienu. Sods tika pamatots ar to, ka, vadot Ogres rajonu, Beišāns esot pielāvis kolhozu īpašuma izlaupišanu un kolhozu kadru “piesārņotību”. Dzeršana un necienīga uzvedība tika pieminētas kā papildus apsūdzības.¹⁹ CK jau iepriekš bijis zināms par tieksmi uz dzeršanu, bet acīmredzot E. Beišanam ir bijis pamats uzskatīt, ka CK pret viņu izturas labi, lai gan 1951. gada aprīlī birojs bija viņam izteicis rājienu par rupjību.²⁰ Kā teica CK otrais sekretārs F. Titovs, Beišanam “pietrūka idejiskuma, partijiskas degsmes”.²¹ Interesanti, ka stingro rājienu

viņam atcēla jau 1952. gada decembrī,²² iespējams, tādēļ, lai viņš varētu strādāt 43. latviešu strēlnieku divīzijas politiskajā daļā par vecāko instruktoru.

1955. gada novembrī E. Beišana pārtrūkusī karjera atkal uzņēma apgriezienus – viņu iecēla par Limbažu rajona pirmo sekretāru. 1958. gada janvārī viņu ievēlēja par LKP CK locekļa kandidātu, februārī apbalvoja ar otru Darba Sarkanā Karoga ordeni par rajona panākumiem lauksaimniecībā. Tomēr jau drīz vien no Limbažiem ienāca sūdzības par E. Beišana uzvedību. Lietas izmeklēšanas rezultātā CK birojs 8. jūlijā viņu atbrīvoja no darba un izteica stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē “par neapmierinošu rajona vadību, par iedzeršanām ar vairākiem rajona darbiniekiem, par radu būšanu un neuzstājību darbā ar kadriem”.²³ Lai gan CK nozīmēja E. Beišanu darbā uz Balvu rajona izpildkomiteju un viņam kā nomenklatūras darbiniekam bija jāpakļaujas CK rīkojumam, viņam izdevās izvairīties no darba provincē un kļūt par LPSR Tirdzniecības ministrijas kantora “Latbakaleja” Tirdzniecības nodaļas vadītāja vietnieku un pat par “Latbakalejas” partijas organizācijas sekretāru.²⁴ Tā kā E. Beišanu bija sodījis CK birojs, sodu varēja atcelt tikai šajā līmenī, taču process, atšķirībā no iepriekšējiem gadījumiem, kad viņš bija CK nomenklatūras darbinieks, bija jāiziet no pašas apakšas. “Latbakalejas” partijas pirmorganizācijas lēmums par soda atcelšanu bija jāapstiprina Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejai, savukārt tās lēmumu apstiprināja Rīgas pilsētas partijas komiteja. Pēc tam lieta nonāca LKP CK, kur vispirms Partijas komisija to izskatīja un rekomendēja sodu atcelt, ko birojs izdarīja 1959. gada 20. oktobrī.²⁵

Jāatzīmē, ka partijas sodu atcelšana parasti notika no pusgada līdz divu gadu laikā, lai gan bija gadījumi, kad kaut kādu iemeslu dēļ sodus neatcēla daudz ilgāk (nav labojies, mainījis darbavietas utt.). Tā Rīgas pilsētas Kirova rajonā, pēc 1980. gada 1. janvāra datiem, sodi bija uzlikti 175 komunistiem, 122 – ar ierakstu uzskaites kartītē, 53 – bez ieraksta; 13 komunistiem partijas sodi ilga vairāk nekā piecus gadus, bet deviņiem vienlaicīgi bija divi sodi.²⁶

KONTROLES INSTITŪCIJU LOMA PARTIJAS DISCIPLĪNAS UZTURĒŠANĀ

Augstākajā līmenī institūciju, kuras uzdevums bija uzraudzīt, kā komunisti ievēro partijas disciplīnu, līdz 1952. gadam sauca par Partijas kontroles komisiju, bet pēc tam – par PSKP CK Partijas kontroles komiteju. 1962.–1965. gadā to apvienoja ar PSRS Ministru padomes (MP) Valsts kontroles komiteju. Pēc Ņikitas Hruščova atcelšanas no amata partijas kontroli atkal atdalīja no valsts kontroles. Izņemot 1962.–1965. gada posmu, PKK ievēlēja partijas kongresos. Formāli PKK bija augsts statuss, pārsvarā tās vadītāji bija Politbiroja locekļi. PKK uzdevums bija pārbaudīt partijas disciplīnas ievērošanu, sodīt vainīgos komunistus, izskatīt apelācijas par izslēgšanu. PKK varēja sūdzēties arī par dažādām partijas biedru pieļautām nelikumībām un pārkāpumiem.

Atbilstošām institūcijām bija jāpastāv arī republiku/apgabalu/novadu un rajonu/pilsētu partijas komiteju līmenī, bet ar katru līmeni to statuss pazeminājās. Atbilstoši PSKP statūtiem republikas līmenī Partijas komisiju, atšķirībā no Revīzijas komisijas, neievēlēja kongresā, tās vadītāju iecēla CK birojs, bet apstiprināja pirmais plēnums pēc kārtējā kongresa, tāpat kā CK nodaļu vadītājus.

1940. gada 29. decembrī Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas birojs nolēma pie Orginstruktoru nodaļas izveidot apelācijas grupu partijas biedru lietu izskatīšanai.²⁷ Partijas kolēģiju nodibināja 1943. gada 31. decembrī. Par tās sekretāru (vadītāju) 1944. gada martā iecēla Kārli Gaili.²⁸ Par pirmajiem Partijas kolēģijas locekļiem kļuva Moisejs Aršs²⁹ (1944. gada aprīlī) un tieši gadu vēlāk – Alīda Sīkstule.³⁰ Viņiem bija divi palīgi (instruktori). Vēlāk štatu sarakstos bija paredzēts tikai viena instruktora amats. 1947. gada martā notika rokāde – Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāja vietnieks Pēteris Plēsums³¹ un K. Gailis apmainījās amatam.³² 1953. gada janvārī kolēģiju likvidēja, bet pusgadu vēlāk – jūnijā izveidoja Partijas komisiju, P. Plēsums kļuva par tās priekšsēdētāju. Viņš atradās šajā amatā līdz 1960. gada maijam, kad viņu nomainīja Roberts Ķīsis.³³ 1973.–1985. gadā šo amatu pildīja Pjotrs Ribaļčenko,³⁴ bet 1985.–1990. gadā – Stepana Paljora.³⁵ 1986. gada maijā Partijas komisiju pārdēvēja par Partijas kontroles komisiju.

PK uzdevums bija gatavot materiālus CK biroja sēdēm saistībā ar apelācijām par izslēgšanu un partijas sodu atcelšanu, kā arī uzturēt kontaktus ar PSKP CK PKK un pēc tās pieprasījuma sniegt informāciju. Jāatzīmē, ka laikā, kad PKK vadīja Arvīds Pelše (1966–1983), tā arvien vairāk saplūda ar valsts kontroli, pārņemot tās funkcijas. Tas atspoguļojās arī Latvijas Partijas komisijas darbā, tā izskatīja ne tikai disciplinārlietas, bet arī sūdzības par dzīvokļu piešķiršanu, darba strīdus u.tml., turklāt komisijai bija jāgatavo pārskati par atsevišķu nozaru darbu un pat par to, kāpēc uzņēmumi nepilda savas saistības, piemēram, kāpēc Rīgas vagonu rūpnīca nav piegādājusi Dienvidslāvijai elektrovilcienus.³⁶

1973.–1976. gadā Partijas komisija bija piedalījusies 25 CK birojā izskatīto jautājumu sagatavošanā. Septiņos gadījumos tās bija personāllietas par 10 atbildīgiem darbiniekiem par ļaunprātīgu dienesta stāvokļa izmantošanu, četros gadījumos par ļaunprātībām kolektīvās dārzkopības un vasarnīcu kooperatīvu jomā, vienā gadījumā par pārmērībām banketu rīkošanā. 17 gadījumos materiālus gatavoja komisija viena pati, bet astoņos – kopā ar CK nodaļām vai Tautas kontroles komiteju.³⁷ Kopā ar CK nodaļām tika gatavoti jautājumi, kas attiecās uz noteiktu nozari vai tās pārstāvjiem. Tāpat arī komisijas sagatavotie materiāli tika nosūtīti zemākstāvošajām partijas komitejām personāllietu izskatīšanai.

Vismaz kopš 50. gadu beigām Partijas komisijā iekļāva arī ārštata locekļus, pārsvarā nopelniem bagātus vecos komunistus, piemēram, vismaz kopš 1958. gada komisijā bija iekļauta Marta Krustiņšone.³⁸ Arī P. Plēsums pēc PK priekšsēdētāja amata atstāšanas un došanās pensijā darbojās kā komisijas ārštata loceklis. Pirmais oficiālais ārštata locekļu saraksts ir pieejams no 1963. gada janvāra. Tajā bija pieci personālie pensionāri, divi strādnieki un Baltijas kara apgabala Partijas komisijas sekretārs.³⁹ 1974. gadā PK bija četri štata un 10 ārštata locekļi.⁴⁰

Partijas komisijas pastāvēja arī pie pilsētu un rajonu partijas komitejām, kā arī pie partijas komitejām ar rajona komitejas tiesībām. Sākumā tās darbojās sabiedriskā kārtā, t.i., priekšsēdētāju pienākumus pildīja kāds no attiecīgās komitejas štata darbiniekiem, bet locekļi tika pieaicināti acīmredzot pēc tiem pašiem principiem kā LKP CK PK. Septiņdesmitajos gados daļā partijas komiteju

priekšsēdētāji tika atalgoti. 1975. gadā no 43 pilsētu un rajonu komitejām un iestāžu un organizāciju partijas komitejām ar rajona komitejas tiesībām 22 bija algoti partijas komisiju priekšsēdētāji.⁴¹

PARTIJAS ĒTIKAS NORMAS UN SODĪŠANAS PRAKSE 1944.–1982. GADĀ

Salīdzinot ar partijas un saimnieciskās disciplīnas pārkāpumiem (t.i., partijas institūciju lēmumu un darba pienākumu pienācīgu nepildīšanu), nomenklatūras darbinieki par ētikas pārkāpumiem tika sodīti samērā reti. 1948. gadā no 41 sodītā LKP CK nomenklatūras darbinieka partijas ētikas pārkāpumi bija astoņos gadījumos.⁴² 1971.–1973. gadā no 36 sodītajiem LKP CK nomenklatūras darbiniekiem seši bija sodīti par dienesta stāvokļa izmantošanu un nelikumīgām darbībām personīga labuma gūšanai, tikpat daudz par necienīgu uzvedību un viens par biogrāfijas datu slēpšanu. Šajā pašā laika posmā no sodītajiem 848 rajonu un pilsētu partijas komiteju nomenklatūras darbiniekiem 84 bija sodīti par morāli sadzīviskiem pārkāpumiem un 13 par kukuļņemšanu. Aptuveni tāda pati proporcija ir vērojama atsevišķos rajonos. Būtu pārsteidzīgi uzskatīt, ka sodīto skaits var kalpot, lai mērītu nomenklatūras morālo kvalitāti katrā atsevišķā rajonā vai republikā kopumā. Šie dati drīzāk atspoguļo attiecīgā rajona vadības darba stilu un sodu politiku.

Jāatzīmē, ka ētiskas dabas pārkāpumi bieži vien tika samiksēti kopā ar citiem pārkāpumiem, kas varēja notikt vai nu tāpēc, ka attiecīgā amatpersona bija ne tikai nekompetenta, bet arī korumpēta un amorāla, vai arī aiz apzinātas vēlēšanās parādīt pārkāpēju kā morāli degradējušos cilvēku. Pēdējā pieeja tika izmantota, piemēram, gadījumos, kad funkcionārs aizbēga uz ārzemēm. Tā 1979. gada jūlijā Itālijā politisko patvērumu lūdza Jūrmalas pilsētas komjaunatnes komitejas pirmais sekretārs Sergejs Zamaščikovs, kas tur bija ieradies ar tūristu grupu. LKP CK biroja lēmumā par šo gadījumu bija uzsvērts, ka pārbēdzējs esot bijis “idejiski un morāli sapuvis cilvēks bez stingriem morāliem principiem.”⁴³

Nacionālkomunistu “tīrīšanu” laikā 1959.–1962. gadā apsūdzības nacionālismā tika papildinātas un pastiprinātas ar biogrāfijas

datu slēpšanu. Piemēram, “Cīņas” redaktoram Pāvilam Pizānam inkriminēja, ka, stājoties partijā, ir slēpis, ka vācu okupācijas laikā divas reizes ir bijis aizturēts un pēc tam atbrīvots.⁴⁴ Komjaunatnes pirmo sekretāru Vladislavu Ruskuli apsūdzēja par to, ka, stājoties partijā, viņš nebija norādījis, ka viens no viņa tēva brāļiem vācu laikā bijis policists un 1945. gadā notiesāts uz 15 gadiem, arī viens no mātes brāļiem bijis policists un kara beigās devies uz ārzemēm, savukārt mātes māsa ar vīru bija aizbēgusi uz Zviedriju. Kompromitējošas ziņas it kā bijušas arī par citiem onkuļiem. Sods šajā gadījumā bija atcelšana no amata un stingrais rājiens ar ierakstu. V. Ruskuli nosūtīja strādāt par Bauskas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku, bet 1963. gada februārī atbrīvoja arī no šā amata, kā pamatojumu atkal izvirzot biogrāfijas datu slēpšanu.⁴⁵ Traipi biogrāfijā tika meklēti, arī cenšoties atrast pamatojumu CK Lauksaimniecības nodaļas vadītāja Antona Lūriņa atcelšanai no amata.⁴⁶ Kompromitējošus materiālus (par darbību sociāldemokrātos līdz 1934. gadam) mēģināja atrast arī par Valsts plāna priekšsēdētāja vietnieku Edgaru Mūkinu.⁴⁷

Lai gan teorētiski, stājoties partijā vai arī saņemot paaugstinājumu amatā, pretendentam pietika uzrādīt savā autobiogrāfijā (dzīves aprakstā) un anketā viņu kompromitējošu informāciju, tomēr bija vairāki apstākļi, kas veicināja informācijas slēpšanu. Pirmkārt, nekad nevarēja droši zināt, vai kompromitējošie fakti tiks piedoti. Otrkārt, dažkārt to koncentrācija bija tik liela, ka visu uzrādīšana karjeru sagrautu tūlīt. Tādēļ apzināti vai neapzināti biogrāfijas neti tika rediģētas, iekļaujot ne visu kompromitējošo informāciju vai arī pasniedzot to nevainīgāk. Dažkārt cilvēku biogrāfiju likloči bija pārsteidzoši. Piemēram, 1972. gadā no partijas izslēdza kāda kolhoza priekšsēdētāju A.Z., jo, stājoties partijā, esot noslēpis, ka neatkarīgās Latvijas laikā bijis Zemnieku savienības biedrs, bet vēl pirms tam – skautu instruktors. A.Z. bija izsūtīts no Latvijas 1949. gada 25. martā. Izsūtījumā Tomskas apgabalā strādājis par cūkkopi un viņa darbs bijis tik izcils, ka viņš apbalvots ar trīs Vis-savienības Tautas saimniecības sasniegumu izstādes medaļām, daudziem goda rakstiem un medaļu “Par pašai izliezīgu darbu”. Tur arī viņam piedāvāts iestāties partijā. Izpildot anketu, viņš norādījis, ka 1944.–1945. gadā dienējis vācu armijā un ka 1933.–1940. gadā bijis aizsargs, bet nav norādījis jau pieminētās ziņas un to, ka vācu

okupācijas laikā bijis aktīvs “Tēvijas sargu” dalībnieks. 1961. gadā A.Z. atgriezies Latvijā, strādājis par zootehniķi sovhozā, bet jau pēc pusgada bija izvirzīts par kolhoza priekšsēdētāju.⁴⁸

Lauksaimniecības speciālisti visu aplūkoto laika posmu bija viena no apdraudētākajām grupām no “šķiriskās modrības” un kadru politiskās uzticamības viedokļa. Tā kā kvalificētu lauksaimniecības kadru un partijas biedru bija ļoti maz, rajonu komitejas 40.–50. gados ļoti bieži visai pielaidīgi skatījās uz enerģisku un perspektīvu speciālistu biogrāfijām un izcelsmi. To labi ilustrē sovhoza “Madliena” ilggadējā direktora Jūlija Beļavnieka biogrāfija. Viņš bija cēlies no “kulaku” ģimenes. Lai iestātos Bulduru dārzkopības tehnikumā, viņš anketā tēvam piederējušās zemes platību bija samazinājis (27, nevis 57 ha), bet par tēva dalību aizsargu organizācijā bija noklusējis. Tehnikumā J. Beļavnieks bija uzņemts komjaunatnē, taču neilgi pirms beigšanas 1952. gadā tehnikuma vadība bija atklājusi faktu sagrozīšanu un panākusi viņa izslēgšanu no komjaunatnes, kas automātiski nozīmēja arī teicamnieka atestāta nepiešķiršanu un zaudētu iespēju uzreiz iestāties Lauksaimniecības akadēmijā. Viņš neizmantoja obligātajā karadienestā 1955. gadā piedāvāto iespēju iestāties partijā. Jauns piedāvājums sekoja 1958. gadā, kad J. Beļavnieks jau strādāja “Madlienā”. “Daudz netielējos, jo sapratu – agri vai vēl nāksies piekrist. [...] Pēteri Saliņu [sovhoza partijas organizācijas sekretāru. – D. B.] uzreiz informēju par nepatīkšanām, kādas vecāku biogrāfijas dēļ savulaik jau nācās piedzīvot komjaunatnē. Pēteris gan to lietu pavērsa tā: tev taču jāmin fakti par sevi, nevis par tēvu! Tāpēc iesniegtajos dokumentos norādīju, ka esmu dzimis zemnieku ģimenē, nekonkretizējot zemes platību.”⁴⁹ Tomēr 1967. gadā, kad J. Beļavnieku gribēja iecelt par Ogres rajona izpildkomitejas priekšsēdētāju, biogrāfijas datu dēļ kandidatūra tika noraidīta. “Lai gan savulaik iesniegtajā biogrāfijā es neko nebiju melojis, tomēr nācās rakstīt paskaidrojumus rajona partijas komitejai. Par dažu biogrāfisku datu noklusēšanu mani kolēģi – biroja locekļi – izteica mutisku rājienu, šķiet, pēc nākamās rajona konferences neievēlēja arī biroja sastāvā. Protams, arī nākamajās Augstākās Padomes vēlēšanās par deputāta kandidātu vairs netiku virzīts.”⁵⁰

1970. gadā līdzīgu nodarījumu atklāja J. Beļavnieka bijušajam padotajam, tolaik Ogres dārzkopības izmēģinājumu stacijas direktoram Albertam Gasonam, kurš, stājoties partijā, 1957. gadā bija

norādījis, ka tēvs 1945. gadā bijis izsūtīts un drīz vien pēc tam miris, lai gan patiesībā Kara tribunāls viņu bija notiesājis uz 18 gadiem. A. Gasons apgalvoja, ka nav to zinājis, bet sods bija stingrais rājiens.⁵¹

Atsevišķu rajonu partijas komiteju un CK politika 60. un 70. gados biogrāfijas datu slēpšanas jautājumā varēja būtiski atšķirties, atkarībā no lietas apstākļiem, no tā, vai runa bija par vecāku vai paša funkcionāra biogrāfiju, kā arī atkarībā no apsūdzētās personas reputācijas. Piemēram, 1971. gada jūnijā Rīgas pilsētas Ļeņina rajona (tag. Zemgales priekšpilsēta) partijas komitejas birojs sodīja ar stingro rājienu ar ierakstu kādas mācību iestādes vadītāju par to, ka esot noslēpis, ka viņa tēvs bijis aizsargs, bet pats savā laikā esot aizbēdzis no izsūtījuma vietas. Jau 1972. gada aprīlī sodu atcēla, jo sodītais "savu nepatiesīgu partijas priekšā ir nosodījis. Prasmīgs vadītājs un aktīvs PSKP biedrs. Ievēlēts par partijas biroja locekli."⁵²

Jāuzsver tomēr, ka ne tikai lauksaimniecības speciālistiem, bet visiem, kas savu nomenklatūras karjeru sāka pēc Staļina nāves, apstākļi bija labvēlīgāki nekā tiem, kas to mēģināja darīt līdz 1953. gadam. Tad izslēgšana no partijas un amata zaudēšana par biogrāfijas datu slēpšanu bija gandrīz vai garantēta, tajā skaitā arī laukos. Šajā laikā arī būtiska apsūdzība bija sakari ar "šķiras ienaidniekiem", ar ko visbiežāk tika saprasta sievas un vīra izcelšanās un biogrāfija, viņu radinieki utt. Ļoti bieži šādas apsūdzības balstījās uz baumām un pieņēmumiem un tika izvirzītas, lai panāktu apsūdzamās personas bargāku sodīšanu. Nereti iemesli varēja būt personiskas dabas – sadzīves konflikti, greizsirdība. Tā 1949. gada 26. jūnijā Valkas apriņķa partijas komitejas birojs izskatīja apriņķa prokurora Jāņa Lūša (Lūsa) lietu un atzina, ka viņš par šoferi esot pieņēmis izsūtīta kulaka dēlu, bet viņa sekretāre – mašīnrakstītāja esot tā paša kulaka radiece, turklāt viņas brālis dienējis vācu armijā. Lūsim vēl tika pārņemta "saimnieciska apaugšana", dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, kā arī "politiska tuvredzība".⁵³ Lietas attīstībā zināma loma bija viņa sievas greizsirdības izraisītajām sūdzībām, kuras gan viņa vēlāk bija atsaukusi, tomēr LPSR Prokuratūra vairumu apriņķa komitejas izvirzīto apsūdzību atzina par pamatotām.⁵⁴ Neviens funkcionārs tajā laikā nevarēja izvairīties no šāda veida saskares ar "tautas ienaidniekiem", tādēļ sodīšana ļoti bieži sakrita ar kārtējo modrības kampaņu.

Daudz retāki bija gadījumi, kad cilvēki, kas ieņēma kādus amatus, apzināti uzturēja sakarus ar represētajiem. Viens no tiem bija Alūksnes apriņķa Kalnienas mežniecības iecirkņa priekšnieka Antona Sluča lieta. CK Partijas komisija atbalstīja 1949. gada 25. jūlijā pieņemto Alūksnes apriņķa partijas komitejas lēmumu izslēgt viņu no partijas kandidātiem. A. Slučī milicija bija aizturējusi Tomskā, jo viņš izsūtījuma vietā bija apciemojis savu 25. martā izsūtīto sievu, kā arī nodevis naudu un mantas trijām izsūtīto ģimenēm citās izsūtījuma vietās un paņēmis 97 vēstules un septiņas atklātnes, lai izsūtītu tās adresātiem Latvijā.⁵⁵

Lai gan problēmas ar biogrāfiju pieskaņošanu padomju varas prasībām bija pārsvarā vietējās izcelsmes funkcionāriem, taču no tām nebija pasargāti arī no citām republikām atsūtītie nomenklatūras darbinieki, kaut gan visumā viņi tika uzskatīti par uzticamākiem. Ļoti daudzi latviešu izcelsmes funkcionāri 1937.–1938. gada represijās bija zaudējuši vecākus un citus tuvus radniekus. Tas nebija šķērslis karjerai, ja atspoguļojās anketās un autobiogrāfijās. Svarīgi bija arī norādīt, ka funkcionārs neuztur nekādus kontaktus ar represētajiem, neko nezina par viņu likteni pēc aresta. Dažkārt arī nenorādīšana neradīja nopietnas sekas. Tā 1951. gada martā Baškīrijā dzimušais Arnolds Zandmanis rakstīja paskaidrojuma vēstuli LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam, kurā skaidroja, ka, lai gan anketā neesot norādījis, ka viņa brālis Jūlijs 1937. gadā arestēts un 1940. gadā ieslodzījumā miris, taču par šo faktu zinājuši valsts drošības ministrs Alfons Noviks un Partijas kolēģijas priekšsēdētājs Pēteris Plēsums. Viņu nesodīja, tieši otrādi, jūlijā CK birojs apstiprināja A. Zandmani par Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejas pirmo sekretāru.⁵⁶ Manipulācijas ar biogrāfijas datiem bija bieži sastopamas, bet gadījumos, kad bija “nepareizā” sociālā izcelsme, tās bija neizbēgamas. Tā 1947. gadā CK saņēma drošības iestāžu informāciju, ka Krievijā, Omskas apgabalā, dzimušais Rīgas pilsētas Ļeņina rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks Pēteris Kaņepīts esot cēlies no kulaka ģimenes, kurai 1927. gadā ir bijušas atņemtas vēlēšanu tiesības (t.s. *lishentsy*), un viņš to nav norādījis savās anketās. CK Kadru daļa uzdeva Ļeņina rajona komitejai nekaņējoties atcelt Kaņepīti no amata un izskatīt lietu pa partijas līniju.⁵⁷

Rezumējot var teikt, ka šķiriskuma principā visskaidrāk izpaudās komunistiskās ētikas nesavienojamība ar tradicionālajām ētikas

normām, tās amoralitāte. Kā ierindas komunisti, tā arī funkcionāri tika nostādīti situācijā, kurā viņiem bija jāizvēlas starp ģimeni, radniekiem, draugiem un karjeru. Turklāt partijas ētika bija liekulīga, jo augsta ranga funkcionāriem nevēlama izcelšanās vai ģimenes locekļu biogrāfijas netraucēja karjerā, kā tas bija turīga zemnieka dēlam Arvīdam Pelšem, kura brālis bija emigrējis uz ASV (A. Pelše gan konsekventi apgalvoja, ka jau kopš 1915. gada neuztur sakarus ar ģimeni).

Ļaunprātīga dienesta stāvokļa izmantošana viskropļīgākajās formās izpaudās kara laikā 1944./45. gadā un pirmajos pēckara gados, kad nomenklatūras amatus lielā skaitā aizpildīja Maskavas atsūtītie kadri, kā arī uz vietas demobilizētie virsnieki. Daudzi no viņiem uzlūkoja Latviju kā iekarotu un naidīgu teritoriju, kurā var īpaši nerēķināties ar vispārpieņemtajām normām, it sevišķi provincē, kur kontrolējošās instances bija tālu. Dzeršana, atklātas un slēptas laupīšanas, vardarbība šajā laikā bija ļoti bieži sastopama, un šajā ziņā īpaši izcēlās iznīcinātāju bataljonu kaujinieki, miliči, Valsts drošības tautas komisariāta (VDTK, kopš 1946. gada – Valsts drošības ministrija – VDM) darbinieki, nereti arī pagastu un ciemu padomju izpildkomiteju vadītāji, pagastu partorgi. Samērā tipiska parādība apriņķu līmenī bija sava veida vietējo augstāko amatpersonu “kooperatīvi”, kas izmantoja pārvaldītās teritorijas resursus sava dzīves līmeņa uzlabošanai. 1946. gada maijā CK birojs izskatīja ļaunprātības Viļakas apriņķī, kur dažādu resursu (pārtikas produktu, rūpniecības preču) nelikumīgā sadalē bija iesaistīta gandrīz visa apriņķa vadība. 1946. gada novembrī tika izskatīti līdzīgi nodarījumi Aizputes apriņķī. Raksturīgi, ka abos gadījumos apriņķa partijas pirmie sekretāri izspruka no soda, jo acīmredzot tika uzskatīts, ka viņi pietiekami sekmīgi pilda savu galveno uzdevumu – labības un citu produktu nodošanu valstij.⁵⁸

Protams, ne vienmēr amatpersonām izdevās izvairīties no soda. 1952. gada 5. augustā CK birojs izskatīja ļaunprātības Grīvas rajonā, kur visa rajona priekšniecība bija iesaimniekojusi Kirova kolhoza resursus un, pilnīgi iespējams, arī citu kolhozu mantu. Viņi arī labprāt bija piedalījušies iedzeršanās, kuras bija rīkojis kolhoza priekšsēdētājs Timpers. Kad Timperu notiesāja par kolhoza mantas iesaimniekošanu uz 15 gadiem, bet priekšniecība nepalīdzēja, viņš uzrakstīja sūdzību, kas, iespējams, nebūtu ieguvusi tik lielu

rezonansi, ja tieši tajā laikā nebūtu notikusi kampaņa pret lauksaimniecības arteļu statūtu pārkāpējiem. Tomēr arī ļaunprātību mērogi tika uzskatīti par ārkārtējiem, jo, kā sēdē izteicās Daugavpils apgabala komitejas sekretārs Nikolajs Bisenieks, “tas ir vienīgais gadījums, kad visi sekretāri, visi biroja locekļi [rajona komitejas. – D. B.] tādā vai citādā ziņā ir sevi sasmērējuši”.⁵⁹ Sākumā Daugavpils apgabala komisijas sankcijas skāra tikai divas amatpersonas – rajona izpildkomitejas priekšsēdētāju V. Ļešinu un viņa vietnieku M. Ļebedevu, kuriem tika izteikti stingrie rājienu ar ierakstu un brīdinājumu.⁶⁰ Tomēr CK veiktās izmeklēšanas rezultātā partijas komitejas sekretāru Andrjuhinu atbrīvoja no amata un izslēdza no partijas, sekretāru Agafonovu, VDM rajona nodaļas vadītāju Jekimovski un Laucesas MTS politnodaļas vadītāju Surkovu CK birojs nolēma atbrīvot no amata un uzlikt stingro rājienu ar ierakstu, kā arī uzdeva republikas prokuroram izpētīt sīkāk viņu darbību.⁶¹ Sods Andrjuhinam bija netipiski bargs, iespējams, to ietekmēja viņa agrākā darbība Ilūkstes un Ludzas apriņķu partijas komitejas sekretāra amatā.⁶²

Pēckara gados dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana neaprobežojās ar vidējo un zemāko līmeni, tā zēla arī republikas kompartijas CK un citu vadošo institūciju atbildīgo amatpersonu vidū, turklāt izpaudās ne tikai kā valsts resursu izmantošana, bet arī vietējo iedzīvotāju mantas (pārsvarā mēbeļu, trauku, dažādu citu mantu) piesavināšanās. Gandrīz visi gadījumi, kad pirmajos pēckara gados republikas augstākie partijas funkcionāri tika sodīti ar izslēgšanu no partijas un kriminālvajāšanu, attiecās uz šādiem nodarījumiem. Visai raksturīga bija Vasilija Kušteiko rīcība Liepājas pilsētas partijas komitejas kadru sekretāra amatā 1945. gadā. Viņš bija piesavinājies mēbeles no bezsaimnieku dzīvokļiem, uz kara laiku konfiscētos radioaparātus, mantas no pilsētas partijas komitejas seifa, to skaitā Liepājas aizsargu pulka ceļojošo balvu, kristāla vāzes, galda piederumus, traukus u.c.⁶³ V. Kušteiko paaugstināja amatā par LK(b)P CK Transporta nodaļas vadītāja vietnieku, bet sūdzības par viņa darbību Liepājā izraisīja kriminālvajāšanu. 1946. gada 5. septembrī viņu izslēdza no partijas VK(b)P CK Partijas kontroles komisija (jo viņš piederēja Maskavas nomenklatūrai). Tomēr kriminālais sods acīmredzot nebija pārāk bargs, jo jau 1948. gada martā LK(b)P CK lūdza viņu atjaunot partijā, ko gan PKK noraidīja.⁶⁴

VK(b)P CK PKK 1946. gada septembrī izslēdza no partijas LK(b)P CK finanšu saimniecības sektora vadītāja vietnieku Arkādiju Puhovicki,⁶⁵ mēnesi vēlāk par līdzīgu nodarījumu LK(b)P CK birojs nolēma atbrīvot no amata un izslēgt no partijas bijušo CK Transporta nodaļas vadītāja vietnieku Aleksandru Leppiku, tobrīd Rīgas tabakas fabrikas direktoru.⁶⁶ Tika sodīti vēl vairāki CK darbinieki. 1947. gada 17. februārī LK(b)P CK birojs ar stingro rājienu ar ierakstu sodīja MP priekšsēdētāja vietnieku Jevgeņiju Roni, viņu arī atcēla no amata. Šajā gadījumā iemesls bija vairākas denunciacijas. Viena no tām bija adresēta VK(b)P CK sekretāram Andrejam Ždanovam un attiecās uz J. Roņa pusmāsu J. Medvedevu, kuru viņš bija iekārtojis par sovhoza “Lorupe” direktori un kura esot pārvērtusi saimniecību par sava brāļa “personīgo palīgsaimniecību”, bet pēc atmaskošanas viņš esot palīdzējis mātai aizbēgt. Otru sūdzību bija izraisījis konflikts ar mājkalpotāju, kas aprūpēja J. Roņa vasarnīcu Jūrmalā un acimredzot bija VDM aģente, par to, ka viņš esot piesavinājis vasarnīcas teritorijā atrastās ieraktās vērtīgās lietas (traukus u.c.).⁶⁷

Ne mazāk iespaidīga, lai gan beidzās nevis ar tiesas darbiem, bet ar atbrīvošanu no darba un atļauju izbraukt no Latvijas ģimenes locekļu slimības un paša lūguma dēļ, bija CK sekretāra vietnieka (nodaļas vadītāja) celtniecības un būvmateriālu jautājumos Zota Čaščina darbība. Viņu iecēla šajā amatā 1944. gada oktobrī. Jau drīz vien CK sāka saņemt sūdzības par viņa pārliecīgo aizraušanos ar sadzīves apstākļu uzlabošanu, turklāt ne tikai sev, bet arī kuplam radnieku pulkam. Kopā ar Z. Čaščinu no Čeļabinskas Rīgā bija ieradies viņa brālis un citi radnieki, un viņiem 1945. gadā Rīgā izremontēti uz valsts rēķina pieci dzīvokļi. Tas nebija vienīgais nodarījums.⁶⁸

Latvijas kompartijas vadība bija diezgan uzmanīga un kūtra šādu darboņu nosodišanā. Iespējams, vismaz daļēji tas izskaidrojams ar to, ka tie visi ietilpa Maskavas nomenklatūrā un bez saskaņošanas neko nevarēja uzsākt, tādēļ to darīja tikai tad, kad sūdzību par viņu izdarībām bija pietiekami daudz. Tādās vai citādās ļaunprātībās, uzlabojot savu stāvokli, bija iejaukti ļoti daudzi, lai gan ne vienmēr mēbeļu un citu mantu piesavināšanās tika uzskatīta par nelikumīgu. Funkcionāriem bija iespējams iegūt “bezsaimeņa” vai “trofeju” mantas, par tām samaksājot cenu, kas visbiežāk bija zemāka par to patieso vērtību. Atšķirība starp godīgu un blēdīgu

nomenklatūras darbinieku bija tā, ka pirmais apmierinājās ar tādu dzīvokli (vai istabām komunālajā dzīvoklī), kādu viņam piešķīra, un pašapgādē ar mēbelēm ievēroja “normas”, respektīvi, nesavāca vairāk, nekā ģimenei bija nepieciešams pamatvajadzību nodrošināšanai, kā arī kārtīgi samaksāja nodevu valstij.

Ar laiku šādi brutāli dienesta stāvokļa izmantošanas gadījumi augstākās nomenklatūras aprindās kļuva daudz retāki. Vietējā partijas un padomju nomenklatūras aparāta augšslānis lielā mērā joprojām veidojās no cilvēkiem, kas bija atsūtīti no ārienes, tomēr viņi savu karjeru veidoja jau Latvijā, sākot ar zemākiem posteņiem un pamazām virzoties uz augšu, tādēļ bija vieglāk savlaicīgi atsijāt cilvēkus, kuru uzvedība krasi atšķīrās no vēlamās, un samazināt iespējamību viņu nonākšanai augstākajos amatos. Partijas aparāta darbinieku rotācija republikas līmenī bija samērā augsta, it sevišķi apriņķu/rajonu/pilsētu partijas sekretāru līmenī. Tieši šajā līmenī arī notika kadru atlase augstākiem karjeras posmiem.

Ņ. Hruščovs 50. gados mēģināja mazināt Staļina laikā izveidojušās deformācijas, to skaitā arī nomenklatūras sistēmā, atskatoties uz pēcrevolūcijas laika komunistiskajiem ideāliem. Tika mēģināts modelēt zināmu uzvedības standartu, kā arī sakārtot nomenklatūras privilēģiju sistēmu un apkarot dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, kas gan nedeva būtiskus rezultātus ilgtermiņā. Taču Ņ. Hruščovs gribēja iet vēl tālāk – viņš uzskatīja, ka jāapkaro jebkādas privatīpašnieciskas tieksmes, un trieciens tika vērsts pret namīpašumu (privātmājas un vasarnīcas), jo nomenklatūrai šie labumi it kā nemaz nebija nepieciešami, viņus ar dzīvokli nodrošināja valsts, tāpat viņi vasaras sezonā varēja izmantot valsts vasarnīcas. 1960. gadā sākās Maskavas inspirēta kampaņa visā Padomju Savienībā pret pārkāpumiem privātmāju būvniecībā. LKP CK ideoloģiskais sekretārs Augusts Voss CK plēnumā 1960. gada augustā norādīja, ka zemes gabali individuālo māju būvniecībā daudzos gadījumos pārsniedz normas un šādas mājas dažkārt ir iedzīvošanās avots (ar to bija domāta māju pārdošana par augstāku cenu nekā būvniecības vai iegādes izmaksas), turklāt šādus pārkāpumus ir izdarījuši ne tikai ministriju un resoru atbildīgi darbinieki, bet arī partijas darbinieki.⁶⁹

Amata iespēju izmantošana savu dzīves apstākļu uzlabošanai 70. gados pieņēmas spēkā, un to veicināja gan ideoloģiskās motivā-

cijas mazināšanās nomenklatūras uzvedībā un priekšstatos par ētiskajām normām, gan arī t.s. sabiedriskā patēriņa fondu dotās iespējas. Iestāžu un uzņēmumu vadība, kam bija pietiekami lieli naudas līdzekļi strādājošo sociālo vajadzību nodrošināšanai, varēja iegūt resursus personiskās labklājības uzlabošanai, piesedzoties ar rūpēm par kolektīva interesēm. Uzplauka vasarnīcu un dārzkopības kooperatīvi, kurus organizēja ministrijas, valsts komitejas un atsevišķas organizācijas, lai uzlabotu strādājošo atpūtas iespējas, bet kurās faktiski labākos zemes gabalus saņēma dažāda ranga vadītāji. Organizācijas būvēja atpūtas bāzes ar saunām un vasaras mājiņām, kuru izmantošanā priekšrocības bija priekšniecībai, turklāt nereti šādas bāzes faktiski pastāvēja nelegāli, kā tas bija ar Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldes “telšu pilsētiņu”, faktiski vasarnīcu kooperatīvu “Družba”.⁷⁰ 1977. gadā PSKP CK PKK un LKP CK pirmajam sekretāram A. Vosam bija nosūtītas anonīmas vēstules par LPSR MP Galvenās materiāli tehniskās apgādes pārvaldes priekšnieku V. Kronu. Galvenās apsūdzības bija saistītas ar to, ka par pārvaldes naudu 60.–70. gados uzbūvēti vairāki atpūtas objekti, kas tiek izmantoti paša V. Krona vajadzībām, – atpūtas bāze “Rēzna”, somu pirts Jelgavas rajona sovhoza “Lielupe” teritorijā, sporta un veselības bāze “Boksti”.⁷¹ V. Kronu atcēla no amata un uzlika partijas sodu, bet ne tik daudz par iestādes resursu izmantošanu, cik par nereaģēšanu uz dažādiem pārvaldes vadošo darbinieku izdarījumiem pārkāpumiem, to skaitā par amorālu uzvedību un dzeršanu. Acīmredzot zināma ietekme bija tam, ka par viņu jau bija žēlojušies un 1973. gadā viņš jau bija kļuvis par kritikas objektu CK plēnumā. Ideoloģiskais sekretārs Aleksandrs Drizulis viņu minēja kā piemēru tam, ka vasarnīcas būvē arī priekšnieki, kam ir iespējas izmantot valsts vasarnīcas.⁷²

70. gados vasarnīcu un dārzkopības kooperatīvu skaits strauji pieauga. Administratīvo resursu izmantošana bija skaidri saskatāma, jo labākos zemes gabalus saņēma ietekmīgas un “vajadzīgas” iestādes. Nevar teikt, ka kontrolējošās iestādes šim jautājumam nepievērstu uzmanību, piemēram, 1973. gadā jau pieminētajai “Družbai” un Zinātņu akadēmijas vasarnīcu kooperatīvam “Mežciems”. Izrādījās, ka ZA vasarnīcu kooperatīvā lielākā daļa dalībnieku nebija saistīti ar zinātni,⁷³ bet bija uzņēmumu un pārvalžu priekšnieki un priekšnieku vietnieki, kas varēja būt noderīgi kooperatīvam dažādu

praktisku jautājumu risināšanā. Tā kā sankcijas pret atsevišķiem vadītājiem nedeva rezultātus, 1982. gada 11. maijā LKP CK birojs uzdeva rajonu izpildkomitejām trīs mēnešu laikā veikt visu vasarnīcu un dārza mājiņu inventarizāciju.⁷⁴ Jautājuma izskatīšana birojā balstījās uz LKP CK Partijas orgānu nodaļas, Partijas komisijas un Vispārējās nodaļas sagatavoto kopīgo informāciju, kurā bija plaši aprakstītas dažādas nelikumības, dienesta stāvokļa izmantošana, nosauktas iesaistītās amatpersonas.⁷⁵ Apsekojuma mērķis bija atklāt dažādas blēdības, to skaitā apdzīvojamās platības paplašināšanu uz verandu, pagrabu, bēniņu un saimniecības telpu rēķina, vasaras mājiņu pārbūvēšanu par apkurināmām kapitālām ēkām, kā arī gadījumus, kad vienas ģimenes locekļiem piederēja vairākas vasarnīcas.

Atsevišķu gadījumu izgaismošana un amatpersonu sodīšana lika pārējiem uzmanīties un apdomīgāk izmantot administratīvos resursus savas labklājības uzlabošanai, taču nomenklatūra visumā arvien vairāk "apauga ar mantu". Piesardzīgākie noformēja automašīnas, dārza mājiņas, lauku mājas uz bērniem, vecākiem utt. Sodāma bija spekulācija ar automašīnām, jo nereti dažāda ranga vadītāji izmantoja savu dienesta stāvokli, lai par valsts noteikto cenu pirkto automašīnu pārdotu krietni dārgāk un drīz pēc tam nopirktu jaunu automašīnu.

Vēl viena problēma, kas 70. gados bija kļuvusi par vispārēju parādību, bija dažādu banketu un vienkārši iedzeršanu rīkošana darbavietās, nereti par iestāžu līdzekļiem. 1980. gada augustā LKP CK birojs pieņēma lēmumu par iedzeršanu nepieļaušanu uzņēmumos, iestādēs un sabiedriskās organizācijās.⁷⁶ Tā nebija vietējā iniciatīva, bet gan atbilde uz attiecīgu PSKP CK lēmumu. Turklāt kā Maskavas, tā arī vietējais lēmums bija vispārējs, runa bija par "atsevišķām" parādībām. Kārtības ieviešanas kampaņa nesekoja. Tomēr lēmumi signalizēja, ka problēma pastāv.

Jubileju svinēšana un banketi par valsts līdzekļiem izteikti parādīja, ka viens no komunistu ētikas deklarētajiem principiem – personīgā pieticība – tiek atklāti un pat uzsvērti ignorēti. Laiku pa laikam šādi pasākumi kļūva par iemeslu sūdzībām, kas tika sūtītas Maskavai. Tā 1975. gadā no amata atcēla bagātā zvejnieku kolhoza "9. maijs" priekšsēdētāju Konstantīnu Vītolu, sodīja arī partijas komitejas sekretāru un viņa vietnieku, kā arī izteica aizrādījumu Zvejnieku kolhozu savienības valdes vadībai.⁷⁷ Šajā gadījumā tika inkri-

minēta ne tikai priekšsēdētāja jubilejas svinēšana, bet arī banketi sakarā ar citiem notikumiem, piemēram, kuģu atgriešanos no tāl-jūras zvejas, ārzemju delegāciju uzņemšanu. Tāpat priekšsēdētājs tika vainots dažādos citos pārkāpumos.

Bagātie kolhozi bija sava veida Padomju Latvijas labklājības vizītkarte, jo to biedriem bija laba izpeļņa un dzīves apstākļi. Kolhozi arī brīvāk nekā valsts saimniecības varēja rīkoties ar saviem līdzekļiem, tādēļ tie uzturēja mūzikas grupas un solistus, visāda veida pašdarbības kolektīvus u.tml. Protams, ka tas, ko varēja atļauties bagāto kolhozu priekšsēdētāji, daudziem skauda. Neapmierināto un aizvainoto pietika arī pašos kolhozos, jo šādu kolhozu priekšsēdētāji pārsvarā bija autoritāra tipa vadītāji. Lai veicinātu sava kolhoza labklājību, priekšsēdētājs bieži balansēja uz likuma robežas vai to arī pārkāpa. Kā raksta žurnālists Aivars Berķis: "Kolhozu laikā iedibinātās tradīcijas tagad sauktu par korupciju, par kukuļdošanu, par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu... [..] Padomju likumsargiem šajā ziņā bija citāda pieeja: par kukuļdošanu sodīja, ja kāds to darīja, lai vairotu savu personīgo labklājību. Valsts un kooperatīvo struktūru darījumi bija savstarpēja izpalīdzēšana, iniciatīvas stimulēšana – viss kas, tikai ne noziegums."⁷⁸ Sūdzības par bagāto kolhozu vadītājiem, to skaitā arī Maskavai adresētās, bija parasta parādība, taču tās tikai retumis noveda pie tik smagām sankcijām, kā tas bija K. Vītola gadījumā, vēl jo vairāk tādēļ, ka viņš bija bijušais frontinieks. Iespējams, viņš bija izvēlēts par biedinājumu citiem kolhozu priekšsēdētājiem, turklāt viņa stāvokli pasliktināja tas, ka viņš jau iepriekš bija sodīts par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu.

1979. gadā PSKP CK PKK izskatīja anonīmu vēstuli, kas bija saņemta par jubileju svinēšanām Valkas rajonā. Rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja L. Leimaņa 50 gadu jubilejā bija rīkots bankets 80 personām, kuras izklaidēja estrādes orķestris un sieviešu vokālais ansamblis. Jubilārs bija saņēmis dārgas dāvanas. Ar līdzīgu vērienu bija svinētas arī partijas komitejas sekretāra A. Inkina 50 gadu un citu vadošo darbinieku jubilejas. Vainīgie tika sodīti, bet sodi bija samērā mēreni – abiem pieminētajiem jubilāriem rājiens, bet rajona pirmajam sekretāram V. Avotam tika izteikts aizrādījums.⁷⁹ Tomēr, kā jau teikts, šāda mēroga jubileju svinēšana nekādā ziņā nebija izņēmums, tā bija tipiska parādība.

Daudzi padomju sistēmas pētnieki uzskata, ka valsts centās dažādos veidos regulēt ģimenes dzīvi.⁸⁰ Tomēr amerikāņu vēsturnieks Jurijs Sļozkins raksta, ka ģimene vispār bija boļševiku politikas vājšais punkts. Partijas organizācijas darbojās pēc teritoriālā un ražošanas principa, pēc šā principa notika arī ideoloģiskais darbs, bet ģimene no šīs sistēmas izkrita. “Teorijā ģimenes dzīve bija sociālistiskās celtniecības neatņemama daļa; praksē ģimene bija autonoma un slēpta no svešām acīm.”⁸¹ Lai gan komunistiskās ētikas principi prasīja pieticību materiālā ziņā, noteikto ienākumu un materiālā nodrošinājuma normu nepārkāpšanu un mērenību personīgajā/ģimenes dzīvē (neaizraušanos ar alkoholu, kārtīgu ģimenes dzīvi, piedalīšanos bērnu audzināšanā), partijas organizāciju redzeslokā ģimenes dzīves problēmas parasti nonāca tikai pēc ģimenes locekļu vai kaimiņu sūdzībām vai arī gadījumos, kad dzeršana un citi sadzīves normu pārkāpumi kļuva publiski un nopietni apdraudēja ne tikai paša vainīgā funkcionāra, bet arī viņa pārstāvētās iestādes reputāciju.

Kara laikā un uzreiz pēc kara partijas–valsts politikā Padomju Savienībā ģimenes nostiprināšanai bija daudz lielāka nozīme nekā pirms kara. Notika pilnīga atteikšanās no 20. gados piekoptās nihilistiskās attieksmes pret ģimeni kā pret “buržuāziskā dzīvesveida” izpausmi. Pieauga sieviešu sūdzību skaits par vīru neuzticību, alimentu nemaksāšanu utt. To izsauca vairāki apstākļi: 1944. gadā pieņemtās izmaiņas likumdošanā, kas padarīja daudz sarežģītāku un dārgāku šķiršanos, vīriešu trūkums pēc kara un tā izraisītā konkurence, ģimenes saišu pavājināšanās kara laikā, kad vīriešiem bieži vien bija radušās jaunas ģimenes utt.⁸² Jāpiebilst, ka nomenklatūras augstākajos slāņos laulības šķiršana sievietei bieži vien nozīmēja ārkārtīgi krasu statusa un labklājības līmeņa pazemināšanos, un, lai to saglabātu vai arī atrietos, ja laulību neizdevās saglabāt, daudzas bija gatavas uz visu, tajā skaitā politiskām denūciācijām, kas gan biežāk vērsās nevis pret dzīvesbiedru, bet pret viņa jauno simpātiju. To ilustrē Inetas Lipšas aprakstītais gadījums, kad dažādām instancēm sūtītās anonīmās denūciācijas 1949.–1950. gadā par iekšlietu ministra Augusta Eglīša sakaru ar kādu jaunāku sievieti galu galā noveda pie viņa atcelšanas no amata.⁸³ Tomēr šķiet, ka tik smagas sekas bija drīzāk izņēmums, kuras izraisīja kādi blakus apstākļi, lai gan visumā šajā laikā nomenklatūras, bet it sevišķi partijas aparāta

darbiniekam šķiršanās bija nevēlams traips biogrāfijā, un tika veicināta vismaz formāla ģimenes saglabāšana, ja tas bija iespējams. Šķiršanās gadījumā obligāta prasība bija materiāli palīdzēt bērniem. Tas attiecās arī uz bērniem no ārļaulības sakariem.

Pēckara gados laiku pa laikam partijas institūcijas pievērsa pastiprinātu uzmanību tam, kā komunisti audzina savus bērnus. Tas bija saistīts nevis ar politisku indoktrināciju, bet gan ar periodiskām pusaudžu un jauniešu noziedzības un huligānisma pieauguma izpausmēm 40.–50. gados. Nereti arī funkcionāru bērni skolā slikti mācījās, klaiņoja, bija iesaistīti noziedzīgos grupējumos utt., un cēlonis ne vienmēr bija nesodāmības apziņa, ko izraisīja vecāku stāvoklis, bet arī vecāku noslogotība darbā, politiskās un saimnieciskās kampaņās.

Partijas – valsts centieni ietekmēt ģimeni pastiprinājās 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā. Darba kolektīviem, arodbiedrībām, partijas organizācijām faktiski tika uzlikts par pienākumu piedalīties konfliktu risināšanā, tostarp gadījumos, kad runa bija par vardarbību ģimenē un asociālu uzvedību, arī ar biedru tiesu starpcību. Tomēr publiska ģimenes konfliktu risināšana radīja zināmu neērtības sajūtu, un partijas pirmorganizācijas no tās centās izvairīties. Likumdošanas izmaiņas, kas padarīja šķiršanos vieglāku, un sabiedrības attieksmes pārmaiņas noteica to, ka arī nomenklatūras aprindās laulības šķiršana un jaunas ģimenes nodibināšana vairs netika vērtēta tik negatīvi kā iepriekš, lai gan visumā attieksme pret to nebija pozitīva. Galvenais bija rīkoties atbilstoši vispārpieņemtajām normām un iztikt bez skandāliem. Tā Rīgas pilsētas Kirova rajona partijas komiteja 1972. gada martā sodīja ar stingro rājienu ar ierakstu kādas pārvaldes priekšnieka vietnieku par “amorālu uzvedību sadzīvē, bezatbildīgu attieksmi pret laulības šķiršanu un noslēgšanu”, bet gadu vēlāk sods bija anulēts, jo “pēdējo laulību ir noformējis, aktīvi piedalās partijas organizācijas sabiedriskajā dzīvē”.⁸⁴

Laulības pārkāpšana nereti kombinējās ar citiem nodarījumiem – dzeršanu, vardarbību ģimenē, nolaidību darbā. Dzeršana nenoliedzami bija viens no visizplatītākajiem netikumiem visus padomju varas gadus. Uzreiz pēc kara tā bija ārkārtīgi bieži sastopama, it sevišķi čekistu, miliču un arī partijas darbinieku vidū. Tā bija pieejamākā relaksācijas forma, īpaši cilvēkiem, kam nebija nekādu hobiju. Augstākā nomenklatūra par dzeršanu, it sevišķi, ja tā

bija saistīta ar citiem nodarījumiem, varēja tikt sodīta pietiekami bargi. Tā 1948. gadā CK birojs mežrūpniecības ministru Jāni Gustsonu sodīja ar stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē par dzeršanu un nepartijisku uzvedību, un viņš arī zaudēja ministra amatu.⁸⁵ No Augstākās padomes priekšsēdētāja amata atcēla Aleksandru Mazjēci un 1948. gada 28. septembrī viņam uzlika stingro rājienu ar ierakstu par dzeršanu un politiskās modrības zaudēšanu.⁸⁶

Dzeršana 40. un pat 50. gados ļoti bieži bija saistīta ar šaujamieroču lietošanu un dažādiem vardarbīgiem ekscesiem, jo ne tikai čekistiem un miličiem, bet arī partijas darbiniekiem bija personīgie ieroči. Tā 1947. gadā prokuratūra izmeklēja Viļakas apriņķa komitejas kadru sekretāra Arnolda Lerha vairākkārtēju šaudišanos ar ieročiem dzērumā. Vienā epizodē viņš bija iešāvis kājā savam šoferim. Tomēr Viļakas apriņķa komitejas birojs izlēma, ka “apsūdzība sistemātiskā dzeršanā nav apstiprinājusies, lai gan iedzeršanas laiku pa laikam ir bijušas”, un par neuzmanīgu apiešanos ar ieročiem sodīja ar rājienu ar ierakstu personas lietā.⁸⁷ Viens no gadījumiem, kuru pielāva augsta ranga funkcionārs, bija skandāls ar ieroču pielietošanu, ko Centrāltirgus gaļas paviljona noliktavās dzērumā sarīkoja valsts drošības ministra vietnieks Viktors Kozins. Tas beidzās ar LK(b)P CK biroja 1951. gada 26. oktobra lēmumu atcelt viņu no darba par pļēgurošanu ar padotajiem un sakariem ar apšaubāmas uzvedības sievietēm.⁸⁸ Iespējams, šajā gadījumā soda lielumu noteica ne tikai skandāla publiskais raksturs, bet arī tas, ka tas notika laikā, kad bija sākusies J. Staļina inspirētā kampaņa par kārtības ieviešanu Valsts drošības ministrijā. Ministra Alfona Novika mēģinājums noklusēt skandālu veicināja ministra atcelšanu no amata.

Arī pēc Staļina nāves atbildīgiem ierēdņiem stresa pietika, iedzeršanas turpinājās, bet tās tika institucionalizētas dažādu banketu un citu pasākumu formā. Lai gan LKP CK pirmie sekretāri J. Kalnbērziņš un A. Pelše neaizrāvās ar alkoholisko dzērienu lietošanu,⁸⁹ politika šajā jautājumā viņu laikā maz atšķīrās no attieksmē pret alkoholu daudz pielaidīgākā un askētisku dzīvesveidu nepieņemjošā A. Vosa laikā.

LKP CK Partijas komisijas izziņā par nomenklatūras darbinieku sodīšanas politiku 1972.–1973. gadā ir dots šāds novērtējums: “**vairākas** partijas komitejas, neskatoties uz nopietniem trū-

kumiem **atsevišķu** uzņēmumu un iestāžu vadītāju darbā, morāli ētisko normu pārkāpumiem, kurus pieļauj **daži** vadoši darbinieki, nepietiekami principiāli novērtē šādas parādības, **reizēm** izrāda samierniecisku attieksmi pret darbiniekiem, kas uzvedas nepareizi, kompromitē vadītāja nosaukumu [izcēlumi mani. – D. B.].”⁹⁰ Būtībā tas visai kodolīgi raksturo attieksmi pret partijas ētikas pārkāpumiem 70. gados – tie nekādi netika uzskatīti par sistēmisku parādību.

SECINĀJUMI

Partijas sodiem bija svarīga loma, lai nodrošinātu noteiktu morālo standartu ievērošanu vienīgajā un valdošajā partijā Padomju Savienībā. Galvenā dilemma, ar kuru saskārās kompartija, bija tā, ka, nepastāvot partiju konkurencei un pilsoniskai sabiedrībai, kas varētu kritizēt komunistus par ētisko normu neievērošanu, pastāvīga problēma bija tendence pazemināt standartus. Partijas sodu sistēma bija ierobežojošs faktors totālai morālai degradācijai un neierobežotai varas izmantošanai personīgās interesēs. Cīņai pret ētisko standartu pazemināšanos partijā visumā bija raksturīga kampaņveidība. Kampaņu mērķis bija ne tik daudz izskaust negatīvās parādības vispār, cik tās ierobežot. Kad kāds ētikas normu pārkāpums bija ieguvis tādu izplatību, ka sāka būtiski traucēt partijas prestižam, tika sodīts zināms skaits vainīgo, lai pārējiem atgādinātu, kāda rīcība nav vēlama.

Izņemot ārkārtīgi retus gadījumus, pats sodīšanas fakts un iemesli netika atklāti ne tikai plašākai sabiedrībai, bet bieži vien palika apslēpti arī partijas biedriem, kas nebija tieši iesaistīti jautājumu risināšanā. Slepenībai šajā ziņā laika gaitā bija tendence pieaugt, un nereti Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja lēmumos par sodīšanu, kā arī PSKP CK Partijas kontroles komitejas lēmumos par apelāciju izskatīšanas rezultātiem nodarījuma raksturs ir formulēts aptuveni. Plašāka sabiedrība par nomenklatūras pārkāpumiem tika informēta tikai atsevišķos gadījumos un nereti tendenciozi.

Signālus par nomenklatūras veiktajiem partijas ētikas pārkāpumiem kontroles institūcijas ļoti bieži saņēma anonīmu vēstuļu formā, turklāt, neuzticoties vietējām varas iestādēm, sūdzētāji ļoti

bieži vērsās tieši Maskavā. Staļina laikā anonīmo vēstuļu autori, lai panāktu sodīšanu, apsūdzības ļoti bieži pastiprināja ar politiska rakstura pārkāpumiem. Sākot ar 50. gadu vidu, šāda prakse samazinājās, lai gan joprojām signāli par biogrāfijas datu slēpšanu, saka-riem ar politiski nevēlamām personām vai cita veida tīri politi-skiem pārkāpumiem varēja tikt izmantoti, lai palielinātu apsūdzību svaru. Tomēr 70. gados sūdzības kļuva mazāk politizētas. Priekš-niecības veiktos pārkāpumus sūdzētāji, tajā skaitā arī anonīmās vēstulēs, vairs necentās pastiprināt ar faktiem par biogrāfijas faktu slēpšanu, draudzību ar politiski šaubīgām personām u.tml. Jāpie-bilst, ka partijas institūcijas, kas šīs sūdzības izskatīja, arī necentās atrast šķiriskus motīvus pārkāpumos.

Partijas institūcijas Staļina laikā labprāt sasaistīja saimnieciskus vai sadzīves morāles pārkāpumus ar politiskām apsūdzībām, cenšoties parādīt, ka saimnieciski vai politiski pārkāpumi ir sodāmās personas nepareizas šķiriskās izcelsmes, privātu sakaru vai arī mo-rāla pagrimuma rezultāts. Šāda prakse vēlāk jūtami mazinājās, taču tika lietota 60. gadu sākumā pret cilvēkiem, kurus apsūdzēja “bur-žuāziski nacionālistiskās” novirzēs.

Kompartija nelabprāt iejaucās nomenklatūras privātajā dzīvē, un gadījumos, kad nācās sodīt cilvēkus, kas tika apsūdzēti par ģimenes un sadzīves morāles pārkāpumiem, dzeršanu un citiem tamlīdzīgiem nodarījumiem, tas nereti notika ar vilcināšanos un izvairīgi, it sevišķi, ja runa bija par cilvēkiem, kas sekmīgi pildīja amata pienākumus.

Visizplatītākais partijas ētikas pārkāpums nomenklatūrā bija dienesta stāvokļa izmantošana, kas varēja izpausties visdažādākajās formās: pirmajos pēckara gados nereti kā atklāta laupīšana, vēlāka-jos gados tā visbiežāk izpaudās kā amata dēļ pieejamo valsts re-sursu izmantošana personīgās labklājības vairošanā. Tieši šajā jomā visskaidrāk redzamas nomenklatūras korporatīvās morāles izmai-ņas. 60.–70. gados komunistā–askēta ideāltips jau vairs bija tikai ideoloģiska čaula, un Ņ. Hruščova laikā notikušie mēģinājumi to atdzīvināt izrādījās nesekmīgi. Nomenklatūra vēlējās baudīt savas varas augļus, bet partijas oficiālā morāle, kas nosodīja “apaugšanu ar mantu” un dažādu privilēģiju izmantošanu, arvien vairāk no-nāca pretrunā ar nomenklatūras uzskatiem.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Mikhail Voslensky (1984). *Nomenklatura: Anatomy of the Soviet ruling class*. London: Bodley Head.
- ² Mike Bowker (1 April 1985). Nomenklatura: anatomy of the Soviet ruling class. *International Affairs*, 61 (2), p. 320. <https://doi.org/10.2307/2617527>
- ³ Sheila Fitzpatrick (2005). *Tear Off the Masks! Identity and Imposture in Twentieth-Century Russia*. Princeton, N. J.: Princeton University Press; Edward D. Cohn (2009). Sex and the Married Communist: Family Troubles, Marital Infidelity, and Party Discipline in the Postwar USSR, 1945–64. *The Russian Review*, 68 (3), pp. 429–450.
- ⁴ Izziņa par 1971.–1973. gadā sodītajiem nomenklatūras darbiniekiem. *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs* (turpmāk: LVA), PA-2160–35–105, 1.–3. lp.
- ⁵ Turpat.
- ⁶ Kiril A. Iudin (2015). *Vnutripartiinyi kontrol' v SSSR 1930 – nachala 1940-kh gg.: ideino-institutsional'nyi oblik*. Ivanovo; Viktor V. Nikulin (2014). Bolševiki i partiinaia etika: povedencheskie normy, sotsial'nyi kontrol' i vnutripartiinaia povesednevnost' (1920-e gody). *Sotsiodinamika*, 8, s. 26–82. DOI: 10.7256/2306-0158.2014.8.13062. URL: http://e-notabene.ru/pr/article_13062.html
- ⁷ V. V. Kondrashin (2015). “Nomenklaturaia revoliutsiia” v Penzenskom obkome VKP(b) v poslevoennyi period. V kn.: *Sovetskoe gosudarstvo i obshchestvo v period pozdnego stalinizma. 1945–1953 gg.* Moskva: ROSSPEN; prezidentskii tsentr B. N. Eltsina, s. 261–269; A. B. Kononov (2015). Sistema vzaimootnoshenii partiinoin nomenklatury tsentra i regionov v period pozdnego stalinizma: instituty, traditsii, praktiki, 1945–1953 gg. Turpat, 270.–279. lpp.; O. N. Kalinina (2015). Sovetskaia nomenklatura i sistema vnutrikorporativnoi okhranitēlnosti v pozdnestalinskii period (1946–1953 gg.). Turpat, 304.–312. lpp.
- ⁸ Sk., piem.: *Represijas Latvijas laukos 1944–1949: Dokumenti un materiāli* (2000). Rīga: Latvijas Valsts arhīvs.
- ⁹ Ineta Lipša (2016). Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vdkkomisija/120_Lipša_RED_2016-03-03marts_23-30_Privatas_dzives_uzraudzisana_LPSR.pdf
- ¹⁰ Līdz 1952. gada oktobrim – Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija (LK(b)P).
- ¹¹ Līdz 1952. gada oktobrim – Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija (VK(b)P).
- ¹² Nikulin. Bolševiki i partiinaia etika.
- ¹³ A. A. Sol'tz (1924). O partiinoin etike. V kn.: *Partiinaia etika: Dokumenty i materialy diskussii 20-kh godov.* (Moskva: Izdatel'stvo politicheskoi literatury, 1989), s. 260–261. Tulkojums no krievu val.

- ¹⁴ LKP CK birojā 1980. gadā izskatītās apelācijas. *LVA*, PA-2160-42-37, 1. lp.
- ¹⁵ *Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas statūti (vienbalsīgi pieņemti VK(b)P XVIII kongresā)*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1950, 45.–46. lpp.
- ¹⁶ *Padomju Savienības Komunistiskās partijas statūti*. Pieņēmis partijas XIX kongress. (Daļējus labojumus izdarījis PSKP XX kongress). Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1958, 10. lpp.
- ¹⁷ *Ustav Kommunisticheskoj Partii Sovetskogo Soiuza*. Moskva: Izdatel'stvo politicheskoj literatury, 1984, s. 28.
- ¹⁸ Sk., piem., LKP CK biroja lēmumu 21.07.1975. *LVA*, PA-101-39-13, 163. lp.
- ¹⁹ LK(b)P CK biroja lēmums 19.08.1952. *LVA*, PA-101-15-63, 218. lp.
- ²⁰ E. Beišāna personas lieta. *LVA*, PA-15500-1-580, 18. lp.
- ²¹ LK(b)P CK biroja sēdes stenogramma 19.08.1952. *LVA*, PA-101-15-63, 223.–224. lp. Tulkojums no krievu val.
- ²² E. Beišāna personas lieta. *LVA*, PA-15500-1-580, 28. lp.
- ²³ Turpat, 34. lp. Tulkojums no krievu val.
- ²⁴ E. Beišāna lieta. *LVA*, PA-2160-20-32, 5. lp.
- ²⁵ Turpat, 12. lp.
- ²⁶ Izziņa par Rīgas pilsētas Kirova rajona partijas organizācijas sastāvu 1979. gadā. *LVA*, PA-106-51-13, 9. lp.
- ²⁷ LK(b)P CK biroja sēdes protokols 29.12.1940. *LVA*, PA-101-1-12, 14. lp.
- ²⁸ Kārlis Gailis (1903–1973), no 1944. gada marta līdz 1947. gada aprīlim CK Partijas kolēģijas sekretārs, pēc tam Augstākās padomes Prezidija (APP) priekšsēdētāja vietnieks, bet no 1948. gada jūlija – APP sekretārs.
- ²⁹ Moisejs Aršs (1911–1984), no 1944. gada aprīļa līdz 1947. gada oktobrim Partijas kolēģijas loceklis.
- ³⁰ Alīda Sīkstule (arī Sīkstulis, 1900–1952), 1945.–1952. gadā Partijas kolēģijas locekle.
- ³¹ Pēteris Plēsums (1895–1968), 1947.–1953. gadā LKP CK Partijas kolēģijas sekretārs, līdz 1960. gada maijam – LKP CK Partijas komisijas priekšsēdētājs.
- ³² P. Plēsuma personas lieta. *LVA*, PA-15500-2-3808.
- ³³ Roberts Ņīsis (1896–1981), 1960.–1973. gadā LKP CK Partijas komisijas priekšsēdētājs.
- ³⁴ Pjotrs (arī Pēteris) Ribaļčenko (1917–2007), 1973.–1985. gadā CK Partijas komisijas priekšsēdētājs.
- ³⁵ Stepans Paljora (1934–1992?), 1985.–1990. gadā LKP CK Partijas komisijas, pēc reorganizācijas Partijas kontroles komisijas, Centrālās kontroles un revīzijas komisijas priekšsēdētājs.
- ³⁶ P. Ribaļčenko parakstīta pavadvēstule 1980. g. aprīlī. *LVA*, PA-2160-42-38, 18. lp.
- ³⁷ LKP CK Partijas komisijas 1973.–1976. gadā sagatavoto jautājumu saraksts. *LVA*, PA-2160-38-59, 1.–3. lp.

- ³⁸ Marta Krustiņšone (1895–1996), PSKP biedre kopš 1912. gada.
- ³⁹ LKP CK Prezidija lēmums 22.01.1963. LVA, PA-101–26–27, 273.–274. lp.
- ⁴⁰ Izziņa par PK, RK partijas komisiju sastāvu un LKP CK Partijas komisijas darbu 1973.–1974. gadā. LVA, PA-2160–36–72, 4. lp.
- ⁴¹ Izziņa par LKP CK Partijas komisijas izskatītajām lietām. LVA, PA-2160–38–59, 7. lp.
- ⁴² Saraksts ar 1948. gadā LK(b)P CK biroja sēdēs sodītajiem komunistiem. LVA, PA-101–11–128, 165.–169. lp.
- ⁴³ LKP CK biroja lēmums 03.08.1979. LVA, PA-101–44–11, 15. lp.
- ⁴⁴ P. Pizāna personas lieta. LVA, PA-15500–2–3753.
- ⁴⁵ V. Ruskuļa personas lieta. LVA, PA-15500–2–7890.
- ⁴⁶ A. Lūriņa personas lieta. LVA, PA-15500–2–2409, 49.–64. lp.
- ⁴⁷ E. Mūkina personas lieta. LVA, PA-15500–2–3008, 33. lp.
- ⁴⁸ LKP CK birojam iesniegts Partijas komisijas slēdziens. LVA, PA-101–37–43, 191.–192. lp.
- ⁴⁹ Jūlijs Beļavnieks (2011). ... *bet tā bija!* Rīga: Trīsdesmit seši, 46., 64., 80., 268. lpp.
- ⁵⁰ Turpat, 274. lpp.
- ⁵¹ LKP Ogres rajona komitejas biroja lēmums 25.11.1970. LVA, PA-4140–31–8, 170. lp.
- ⁵² Ļeņina rajona sodīto nomenklatūras darbinieku saraksts. LVA, PA-2160–35–105, 13. lp. Tulkojums no krievu val.
- ⁵³ J. Lūša (Lūsa) personas lieta. LVA, PA-15500–2–2418, 11.–12. lp.
- ⁵⁴ Turpat, 17. lp.
- ⁵⁵ Partijas kolēģijas slēdziens par Alūksnes apriņķa partijas komitejas lēmumu A. Sluča lietā. LVA, PA-101–12–59, 257. lp.
- ⁵⁶ A. Zandmaņa personas lieta. LVA, PA-15500–2–337, 8., 20. lp.
- ⁵⁷ LK(b)P CK Kadru daļas vadītāja vietnieka Vasiļjeva vēstule Ļeņina rajona partijas komitejas pirmajam sekretāram J. Kacenam 10.12.1947. LVA, PA-101–10–56, 211. lp.
- ⁵⁸ Sīkāk par šiem gadījumiem sk.: Daina Bleiere (1993). Kartīšu sistēma Latvijā 1944.–1947. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 104. lpp.
- ⁵⁹ LK(b)P CK sēdes stenogramma 05.08.1952. LVA, PA-101–15–63, 59. lp. Tulkojums no krievu val.
- ⁶⁰ LK(b)P Daugavpils apgabala komitejas biroja lēmums 10.07.1952. LVA, PA-101–15–63, 21.–22. lp.
- ⁶¹ LK(b)P CK sēdes stenogramma 05.08.1952. LVA, PA-101–15–63, 59. lp.
- ⁶² LK(b)P CK atbildīgā organizatora Guseva ziņojums CK sekretāriem J. Kalnbērziņam, I. Ļebedevam, F. Titovam un A. Pelšem 16.12.1948. LVA, PA-101–11–128, 144.–147. lp.
- ⁶³ LVA, PA-101–9–36, 252.–253. lp.
- ⁶⁴ VK(b)P CK Partijas kontroles komisijas lēmums 13.05.1948. LVA, PA-2160–32–2, 16. lp.

- ⁶⁵ Lēmums A. Puhovicka apelācijas lietā. *LVA*, PA-2160-32-2, 20. lp.
- ⁶⁶ *LVA*, PA-101-11-18, 63.-64. lp.
- ⁶⁷ LK(b)P CK kadru sekretāra F. Titova vēstule VK(b)P CK Kadru pārvaldes nodaļas vadītāja vietniekam M. Turkinam. *LVA*, PA-101-10-55, 67.-68. lp.
- ⁶⁸ Z. Čaščina personas lieta. *LVA*, PA-15500-2-6359.
- ⁶⁹ Latvijas KP Centrālajā Komitejā. *Cīņa*, 17.09.1960.
- ⁷⁰ LKP CK biroja lēmums 12.07.1974. *LVA*, PA-101-38-19, 138.-139. lp.
- ⁷¹ *LVA*, PA-2160-39-54, 1.-4. lp.
- ⁷² *LVA*, PA-101-37-5, 19. lp.
- ⁷³ Turpat.
- ⁷⁴ LKP CK biroja lēmums 11.05.1982. *LVA*, PA-101-49-14, 9. lp.
- ⁷⁵ Turpat, 57.-60. lp.
- ⁷⁶ *LVA*, PA-101-45-16, 64.-65. lp.
- ⁷⁷ LKP CK biroja lēmums 21.01.1975. *LVA*, PA-101-39-13, 162.-164. lp.
- ⁷⁸ *Alberts Kauls triumfā un traģismā* (2010). Rīga: Jumava, 75. lpp.
- ⁷⁹ LKP CK biroja lēmums 21.11.1979. *LVA*, PA-101-44-14.
- ⁸⁰ Šādu viedokļu izklāstu sk.: Lipša. Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944-1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus.
- ⁸¹ Iurii Slezkin (2019). *Dom pravitel'stva: saga o russkoj revoliutsii*. Moskva: AST, s. 563.
- ⁸² Fitzpatrick. *Tear Off the Masks!*, pp. 240-243, 249-261.
- ⁸³ Lipša. Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944-1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus, 7.-10. lpp.
- ⁸⁴ *LVA*, PA-2160-35-105, 11. lp. Tulkojums no krievu val.
- ⁸⁵ LK(b)P CK biroja 1948. gadā sodīto komunistu saraksts. *LVA*, PA-101-11-128, 165. lpp.
- ⁸⁶ LK(b)P CK biroja protokols 28.09.1948. *LVA*, PA-101-11-16.
- ⁸⁷ LK(b)P Viļakas apriņķa partijas komitejas biroja slēgtās sapulces protokola izraksts. *LVA*, PA-101-10-56, 29. lp. Tulkojums no krievu val.
- ⁸⁸ Izraksts no LK(b)P CK biroja lēmuma V. Kozina personas lietā. *LVA*, PA-15500-2-1290, 6. lp.
- ⁸⁹ Aculiecinieka ieskatu J. Kalnbērziņa un A. Pelšes attieksmē pret dzeršanu un banketiem sk.: Jānis Liepiņš (2008). *Sarkano okupantu orgījas Latvijā*. Rīga: Domas spēks, 223.-228. lpp.
- ⁹⁰ *LVA*, PA-2160-35-105, 5. lp. Tulkojums no krievu val.

COMMUNIST ETHICS AS AN INSTRUMENT
OF CONTROL OF *NOMENKLATURA* CONDUCT IN
THE POLICY OF THE LATVIAN COMMUNIST PARTY
(1944–1982)*

Daina Bleiere

Dr. hist., senior researcher of the Institute of History of Latvia, Latvian University.

Research interests: the Latvian history of the 20th century, impact of the Soviet regime on the society of Latvia

The paper deals with a problem that so far has not come under scrutiny in historiography of Latvia – a system of control and punishments established by the Communist Party in order to regulate the conduct of *nomenklatura*. The paper is based on archives of institutions of the Latvian Communist Party, and it analyses the fundamental principles of the Party ethics, punishments and controlling institutions, as well as developments of the policy of penalties for such violations of the Party ethics as loss of class vigilance, abuse of power for personal benefit and breaches of social life morality.

Key words: Party ethics, *nomenklatura*, Party control, principle of class awareness, abuse of power for personal benefit, social life morality.

Summary

The basic ethic principles of conduct of the Communist Party member, which were obligatory for the Latvian Communist Party member in 1944–1982, were formulated in the Soviet Union in the 1920s, they were based on the class principle, and this meant that ethical was everything that helped the Party to reach its goals. Drinking, adultery, using one's official position for personal benefit etc. were unethical not because such behaviour was immoral from the universal ethical point of view, but because it could be an obstacle for the effectiveness of a person in building of communism. Already in the 1920s, a system of the Party punishments and control institutions started to develop.

The aim of the paper is to show how the system of punishments and control was run by the Latvian Communist Party in combatting violations

* The article has been worked out within the framework of the Research Programme "Territory of Latvia as an Area of Interaction of Various Cultural Spaces, Religious, Political, Social and Economic Interests for Prehistory to Present-Day".

of norms of the Party ethics in 1944–1982. This problem so far has not been researched enough in the Latvian historiography. The article is based mainly on three main collections of the Latvian State Archives: collection of the Latvian Communist Party (LCP) Central Committee (CC) (PA-101), collection of the *nomenklatura* personal files (PA-15500) and collection of the LCP CC Party Commission (PC).

Although the Party statistics is incomplete and contradictory as regards penalties of *nomenklatura*, available materials show that for the LCP members and candidates in general the most frequent reason for punishment were breaches of everyday behaviour: drinking, adultery, family violence, etc. For *nomenklatura* the most part of punishments was for dereliction of official duties. A comparatively small number of functionaries were punished for breaches of the Party ethics such as lack of class awareness, use of official position for personal benefit, drinking, immoral behaviour in personal life.

In the first post-war years hiding of biographical data and connections with “class enemies” were very widely interpreted and often used as an excuse for Party punishments and exclusion from the Party. It was widely used by authors of anonymous complaints in order to increase the weight of accusations induced by neglecting job duties or family conflicts. After Stalin’s death, the number of such cases decreased. It should be mentioned that the attitude of Party institutions in cases when hiding of undesirable information about some functionary was proved, depended on the position of and attitude to the accused person. In some cases, especially at the beginning of the 1960s, during purges of national communists such facts were actively hunted for by the CC. For example, against the chief editor of the Party newspaper *Cīņa* (Struggle) Pāvils Pizāns such accusations were used in combination with other reproaches, but in the case of the 1st secretary of Latvian Komsomol Vladislavs Ruskulis it was the lone reason for discharge. It is possible indeed that anonymous charges against national communists in some cases were not signals from below, but were inspired by the CC.

The use of one’s official position for personal benefit was one of the main transgressions of *nomenklatura* immediately after the war on all levels – from county and district level to the government and the Central Committee. Even some high-level CC functionaries were discharged, expelled from the Party and even criminally persecuted for looting of furniture and other movable property. However, it seems that punishments were not severe, and general attitude of the CC in cases of abuse of power for personal benefit was rather mild if the accused person was considered

to be effective in carrying out “the Party line”. In the 1950s, when the selection of cadres became more orderly, cases of abuse of power became rarer.

One of constant charges were building of houses and *dachas* by functionaries making use of state resources and using their official position. In 1960, Khrushchev attempted to solve this problem by the campaign aim of which was to force the Party and state officials to give up their private houses and *dachas* under the threat of expelling from the Party. However, this campaign was short-lived, and in the 1970s *dachas* became very widespread among functionaries. Different abuses of regulations of building of houses and *dachas* on several occasions in the 1970s came under the scrutiny of the Party control institutions. In most cases it was the result of anonymous complaints sent to Moscow. In the 1970s, very widespread became also other forms of using of state resources for personal benefit, for example, building saunas and recreation centres which were used by all employees, but head managers often had special privileges in using them. Also big celebrations of jubilees of officials became usual.

Use of office privileges and state resources for personal benefit was a field in which changes in *nomenklatura's* corporate morality are most visible. The ideal type of an ascetic communist increasingly developed into an empty shell. Although Khrushchev tried to revive this ideal type, his attempt failed. In the 1970s, the moral standards of *nomenklatura* in Latvia, as well as in the Soviet Union at large, became more lax. The Party penalties served mostly as some kind of security valve, in order to preserve morals of the regime's administration from total collapse.

Family scandals, adultery, drinking and other offenses of the social life morality were not considered suitable for officials, but the Party control system was rather evasive as regards the control of officials' behaviour at private, if it was not scandalous and was not publicly exposed.

Indeed, the Party penalties had an important role in maintaining at least a certain level of ethical standards in the Latvian Communist Party and in the selection process of the *nomenklatura*. But the reaction to breaches of the Party ethics was rather reactive: authorities mostly responded to campaigns started by Moscow or to anonymous complaints. Problems were addressed on the case-to-case basis and in secrecy. In most cases only institutions and persons directly involved had full knowledge of the substance of offence. Such secrecy helped to maintain an image of power of the Party control and penalties' system, but its main aim was to create an impression that breaches of the Party morality were not common.